

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za bibliotekarstvo,
informacijsko znanost in knjigarstvo

AVTIZEM IN KNJIŽNIČNA DEJAVNOST

Seminarska naloga pri predmetu Splošne knjižnice

Sandra Peršin 2. letnik
mentorica: doc. dr. Silva Novljan

Ljubljana 2006

KAZALO

1. UVOD	2
2. KAJ JE AVTIZEM	2
3. AVTIZEM IN KNJIŽNICA	3
4. AVTIZEM, PISMENOST IN KNJIŽNICE	4
4.1 BRANJE	5
4.2 PROGRAM TEM	5
4.3 SOCIALNE ZGODBE	5
4.4 KOMUNIKACIJSKE SPOSOBNOSTI, INFORMACIJSKA TEHNOLOGIJA, TERAPIJA Z GLASBO	6
4.5 PREGLED PROSTOROV	6
4.6 ZAKLJUČEK PROGRAMA	7
5. ZAPOSLOVANJE	7
6. ZAKLJUČEK	7
7. CITIRANI VIRI	8

1. UVOD

V seminarski nalogi sem najprej razložila kaj je avtizem in kako bi se moralo avtiste obravnavati v knjižnici. Kako lahko njihove največje težave poskusimo lajšati tudi bibliotekarji. Avtizem nam je velikokrat skrivnosten in nepoznan, zato sem ga poskušala opisovati in predstaviti čim bolj enostavno. Avtistov pa nisem opisovala kot kakorkoli zaostale ali hendikepirane, ker takšni niso, ampak le kot ljudi, ki potrebujejo malo več individualne obravnave – tako kot marsikdo izmed nas.

Tomaž, avtist, razmišlja:

"Včasih se mi zdi, da sem drugačen kot ostali otroci. Čeprav se mi to na zunaj ne vidi. Mamica mi je povedala, da imam avtizem, in da bom to imel celo življenje. Rekla je, da bom zrasel, hodil v šolo in šel v službo kot drugi otroci. Velikokrat mi je lepše, če sem čisto sam. Včasih vem, kaj mi mamica govori. Včasih pa sploh ne razumem njenih besed. Kot če bi bil v neki drugi državi, kjer govorijo čisto drugačen jezik. Slišim besede, pa ne vem kaj pomenijo. Ampak to je samo včasih. Včasih se mi zdi vse okoli mene preglasno čeprav mami pravi, da je tišina. Včasih se mi kdo posmehuje. Mami pravi, da to ni lepo. Da se to ne dela. Ampak jaz pa mislim, da smeh pomeni, da je človek prijazen. Vsak dan se mi zdi kot igra, ki se je moram naučiti. In ta igra ima zelo težka pravila. Ampak se bom naučil." (Center za avtizem, 2005).

KLJUČNE BESEDE: avtizem, knjižnice, pismenost, socialni odnosi

2. KAJ JE AVTIZEM

Avtizem je verjetno najhujša, hkrati pa najskrivnostnejša od vseh razvojnih motenj, saj se ne vidi, ne opazi, predvsem pa je ne razumemo in o njej zelo malo vemo.

Danes jo razumemo kot razvojno motnjo, ki se izraža skozi več simptomov, zato govorimo o avtizmu kot o "spektru motenj". Stopnje in intenzivnost motnje so izražene pri vsakem posamezniku drugače, vendar pa je avtistom skupno to, da imajo težave v **komuniciranju, učenju in socialnih odnosih**.

Čeprav je bil v zadnjem desetletju narejen velik napredek v razumevanju avtizma, pa se do sedaj niti ena terapija ni pokazala kot učinkovita v zdravljenju osnovnih simptomov avtizma. Verjetno je, da se zdravilo ne bo odkrilo, dokler se ne bodo ugotovili vzroki te motnje.

Vendar pa so izkušnje pokazale, da je najboljša terapija za ljudi z avtizmom zgodnja in specialna vzgoja in izobraževanje, ki omogoča avtistom, da živijo polno in ustvarjalno življenje. (Center za avtizem, 2005).

Avtizem je nevrološko - biološka razvojna motnja, pri kateri je prizadet predel za komunikacijo in socialne odnose. Obsega širok spekter motenj, ki imajo razpon od lažjih do težjih oblik. Avtisti se opisujejo kot osebe, ki živijo v "svojem svetu". Veliko avtistov, ki bolje "funkcionirajo," opisujejo dva svetova: svoj svet in zunanji svet. Mnogi opisujejo svoje izkušnje kot "razmišljanje v slikah". Avtizem spremljajo resne motnje v občutenju. Nekateri razlagajo, da so te motnje vzrok avtizma, in da jih je potrebno razumeti, da bi se

lahko razumela ta razvojna motnja, ki ji pravimo avtizem.

Študije v ZDA kažejo, da je pojavnost spektra avtističnih motenj v opaznem porastu. V 50-tih letih je bila pogostost 3-4 na 10.000 otrok (to je 0,66 na 166 otrok), v zgodnjih 90-ih letih, pa so statistike zabeležile 1 avtističnega otroka na 166 rojenih. Avtizem je štirikrat pogostejši pri dečkih kot pri deklicah.

Ena od teorij, ki razlaga avtizem je "teorija misli," ki razumeva motnjo sposobnosti ocene mišljenja in občutenja drugih ljudi. Normalni otroci dosežejo to sposobnost po 4. letu starosti. Nekateri avtistični otroci kažejo izjemne motorične, matematične in druge sposobnosti. Pogosto so obsedeni s predmeti, ki se gibajo, s svetlobo, tekočo vodo ali vrtečimi predmeti.

Pri večini avtističnih otrok se motnja prepozna šele kasneje v otroštvu, stopnja motnje pa je v največji meri odvisna od inteligenčnega kvocienta. Nekateri otroci se postopoma naučijo govoriti in lahko pokažejo izjemno nadarjenost za npr. matematiko ali umetnost. (Center za avtizem,2005).

3. AVTIZEM IN KNJIŽNICA

Zakon o knjižničarstvu, 16. člen (splošne knjižnice)

- ✚ Splošne knjižnice, ki izvajajo knjižnično dejavnost za prebivalstvo v svojem okolju, zagotavljajo storitve tudi za skupine prebivalcev s posebnimi potrebami.
- ✚ Splošne knjižnice v okviru javne službe iz 2. člena tega zakona tudi:
 - sodelujejo v vseživljenjskem izobraževanju,
 - zbirajo, obdelujejo, varujejo in posredujejo domoznansko gradivo,
 - zagotavljajo dostopnost in uporabo gradiv javnih oblasti, ki so splošno dostopna na elektronskih medijih,
 - **organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture,**
 - **organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle s posebnimi potrebami,**
 - organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo.(Zakon o knjižničarstvu, 2001, 16. člen).

Avtizem je nevrološka motnja. To ni ne duševna bolezen in tudi ne prizadetost. Gre za drugačno delovanje možganov in posledično drugačno dožemanje. **Ali bolje - pot do pravilnega dožemanja je drugačna.** Osebe z avtizmom so konkretni misleci, težko razumejo metafore, na primer ustavi konje. Pri avtistih je zaželena individualna obravnava vsakega, ker mu le tako lahko najbolj pomagamo.

Lahko vzemimo, da je avtizem le neko drugačno stanje človeka kot na primer zlomljena noga. Seveda gre lahko tudi tu za prizadetost. Ni pa potrebno misliti, da je zaradi avtizma človek omejen. Dobro pa je, da ko knjižničar ali učitelj vidi za kaj je otrok nadarjen, in kaj ga zanima, da mu nudi čim več gradiva na to temo, tudi zahtevnejše, ker ko otroka nekaj

zanima mu ni nič prezahtevno.

Knjižničar pa takemu otroku ne bi smel dajati splošnih navodil kar izza pulta, ampak bi moral z otrokom iskati knjige, mu nazorno pokazati kako to gre ... Če bo neko navodilo dano kar tako, tega avtist ne bo dojel in bo zaradi tega imel težave. Za avtiste si je treba vzeti čas. Knjižničar bi moral otroku nazorno prikazati uporabo knjižnice in verjetno bi bil presenečen kako bi tak otrok kasneje tudi brez navodil sam našel kar bi želel - tudi to je ena od njihovih posebnosti.

Ti ljudje imajo pogosto tudi probleme s senzorno integracijo, moti jih lahko premočna svetloba ali zvoki in se zaradi tega vedejo neprimerno. Lahko bi imeli svoj prostor, kjer bi bil mir in primerna svetloba. Nekateri ne prenesejo prevelike količine ljudi ali stanja v vrstah, zato bi se lahko tudi zanje tako kot za starejše – organiziralo prinašanje knjig na dom. Seveda pa samo za tiste, ki se res ne morejo navaditi okolja, za druge pa menim, da je bolje če hodijo v knjižnico in se nanjo tudi navadijo. S tem se tudi učijo socialnega obnašanja.

Avtizem je le drugače razmišljanje ali drugačen potek. Nič ni na splošno, vse mora biti konkretno razloženo. Samo za to gre.

Kar se pa označevanja knjižnih polic tiče, pa bi bilo za avtiste dobro, da bi bile police označene s slikami in velikimi napisi, ker le te avtisti lažje dojamejo. To so vidni namigi, ki pomagajo otroku (in odraslemu) razumeti organizacijo knjižnice. In ko se tega naučijo nikoli več ne pozabijo.

"Moj sin je nad knjižnicami navdušen. Obožuje knjige, ravno sva brala. Sam noče brati, poslušati rad. Ko je šel v knjižnico je vedno prinesel domov knjigo, ki jo je imel že doma. To mu je bilo domače. In to je tudi ena od lastnosti avtizma - vztrajanje pri enakosti, ne prenesejo sprememb. **Bistvo dobrega funkcioniranja avtizma je ravno v tem, da se čim več naučijo in pridobijo čimveč izkušenj.** Razne nazorne zgodbe, ki učijo socialnega obnašanja na primer umivanje rok, pa nato pri starejših obnašanje v knjižnici." (Melanšek, 2005).

4. AVTIZEM, PISMENOST IN KNJIŽNICE

Predstavila bom program, ki so ga razvili v Ameriki in se mu reče Individualni učni program (Individualized Education Plan = IEP). Program je namenjen tudi skupinam, ki vključujejo otroke z učnimi težavami. Otroci z avtizmom sestavljajo eno takšno skupino. V ta program je vključena tudi knjižnica. (Akin, Mackinny, 2004, str. 35).

Ta 30 minutni program v knjižnici vključuje rutino in ponavljanje, ki povečujeta dobro počutje avtistov in njihovo neodvisnost. Tako imajo v tem programu vedno enak ritual. Tudi raziskave iz drugih disciplin kažejo, da mladim avtistom koristi branje, večpredstavnost, socialne zgodbe in pesmi. Ta raziskava kaže kako lahko knjižnica najbolje služi avtistom. Rezultati so bili zbrani iz intervjujev s strokovnjaki in z analiziranjem literature.

Otroci z avtizmom imajo lahko jezikovne sposobnosti v razponu od nevrbalnih do obširnih jezikovnih sposobnosti. Lahko citirajo dialoge iz celotnega filma vključno s pesmimi. Po

drugi strani pa uporabljajo zaimke v napačnem kontekstu: Ali si lačen?, ko so v resnici sami lačni. Pomembno je vedeti, da otroci z avtizmom niso vedno mentalno zaostali, bodo pa zagotovo imeli neenak razvoj znanj. Knjižničar bo lahko zmeden, da se otrok normalno sporazumeva, ne more pa samostojno uporabljati stranišča. Avtisti gredo skozi obdobja, ko so obsedeni z eno stvarjo ali aktivnostjo. Tipično je, da se zanimajo za npr. vozila ali dinosavre. Avtisti so tudi preveč ali premalo občutljivi za hrup, vonje, svetlobo v knjižnicah. Potrebujemo jasne meje, na primer v telovadnicah se ne znajdejo.

Knjižnične študije največkrat opisujejo osebe z motnjami v duševnem razvoju, tiste s težavami pri učenju in invalide, zelo malo pa je napisanega konkretno o avtistih. Veliko je teorij o pismenosti pri avtistih. Le ti imajo manjšo sposobnost domišljije, čeprav študije potrjujejo, da se le ta razvije, če se jim veliko bere. Metoda opismenjevanja lahko vključuje branje, socialne zgodbe in/ali terapijo z glasbo. (Akin, Mackinny, 2004, str. 36).

4.1 BRANJE

Koncept branja vključuje predstavljanje zgodb, ki so vse povezane s skupno temo ali karakterjem. Ilustrirane knjige so zelo učinkovite, ker se otrok nauči skoncentrirati na sliko. Pomembno pa je, da sta beseda in slika blizu skupaj. Tako se otrok lažje spomni na primer drevesa, če je zraven slika. To je podobno kot označevanje knjižnih polic – če bi bilo narisano kaj je na določeni polici, bi si avtist lažje predstavljal.

Ponavljanje iste zgodbe pomaga otroku osredotočiti se, povečati besedni zaklad in razviti sposobnosti, kot je na primer obračanje strani. Pri tem se lahko uporablja vse formate: video in avdio kasete, knjige, igrače, igre, računalniško programsko opremo, revije itd. Knjige, ki so napisane v "ponavljalnem" slogu so najboljše za branje na glas. Starejši avtistični otroci bodo mogoče želeli brati koledarje, atlase, telefonske imenike, enciklopedije in druga neleposlovna dela. Avtistični otroci lahko berejo za zabavo, ampak skoraj nikoli ne berejo zgodb z zelo zapleteno vsebino ali karakterji. Radi berejo isto knjigo znova in znova. Uspešen učitelj oziroma bibliotekar mora okrepiti novo temo s povezovanjem na ostale teme, ki jim ugajajo. (Akin, Mackinny, 2004, str. 36).

4.2 PROGRAM TEM

Teme za branje morajo biti izbrane zelo previdno, ker jih bo potrebno velikokrat ponoviti. Nekatero elemente iz programa bo moral knjižničar ponavljati vsaj tri tedne. Začetek in konec zgodbe je lahko enak npr. pesmi ali igra s prsti. Med branjem je dobro, da se spreminja glas, ton in način govora, ker bo to pritegnilo pozornost in morda celo stik z očmi. Med branjem lahko knjižničar zastavlja tudi vprašanja. Začne lahko s preprostimi DA – NE vprašanji in tako vidi ali mu otroci sledijo. Če se otroci, ki imajo višji inteligenčni kvocient začnejo ob stalnem ponavljanju dolgočasiti jih lahko motiviramo tako, da pomagajo knjižničarju pri ponavljanju zgodbe. (Akin, Mackinny, 2004, str. 37).

4.3 SOCIALNE ZGODBE

Socialne zgodbe ilustrirajo problem ali situacijo in nato natanko razložijo primerno vedenje tako, da se otrok nauči socialnega obnašanja. Lahko je na primer socialna zgodba o umivanju rok, ali stanju v vrsti. Zgodbe lahko vključujejo tekst, filme in gumbe s katerimi izberejo pravilen odgovor. Socialnim zgodbam so podobni komični stripi, kjer je

avtistu z oblačkom nad likom nazorno prikazano kaj si ta lik misli. (Akin, Mackinny, 2004, str. 37).

Carol Gray je leta 1991 razvila metodo, ki se imenuje Social stories - socialne zgodbe, s katero se poskuša preko zgodb, na otroku razumljiv način, pojasniti vzroke in dejanja določene socialne situacije. Ta metoda omogoča, da tudi drugi razumejo otroka iz njegove perspektive; pojasnjujejo zakaj se lahko zdi otrokovo vedenje otročje, naivno, čudaško, prenapeto, uporniško - skratka "neustrezno". Zgodbe (primeri) se napišejo na podlagi otrokovega vedenja v določeni socialni situaciji, če le-to ne ustreza vedenju, ki ga pričakujemo. Metoda temelji na oblikovanju kratkih zgodb, ki opisujejo situacijo ter vsebujejo opis primernega vedenja in izražanja v tej situaciji. Na primer, učitelji opazijo, da se otrok neprimerno vede v vrsti za kosilo (npr. je nemiren, se preriva, pretepa, zmerja itd.). Ena od reakcij oz. razlag je lahko taka, da je pač otrok namerno agresiven, neodgovoren ali neolikan. Takšna razlaga vedenja je primerna pri ostalih otrocih. Princip te metode pa je, da ugotovi oz. razjasni situacijo iz vidika otroka z avtizmom. Pogovor o dogodku, o vzrokih zakaj se je prerival pri kosilu, zakaj mora stati v vrsti, kje se mora v vrsto vključiti in kako se mora obnašati medtem, ko čaka, ga lahko le zmede. To zaleže pri ostalih otrocih, pri avtističnem otroku pa nima pravega učinka. Otroku z avtizmom primanjkuje prirojen občutek za socialno interakcijo, komunikacijo. Vendar pa se lahko tega nauči, če mu nekdo to pokaže, ga vodi in razloži. (Center za avtizem, 2005).

4.4 KOMUNIKACIJSKE SPOSOBNOSTI, INFORMACIJSKA TEHNOLOGIJA, TERAPIJA Z GLASBO

Pri avtistih lahko povečamo komunikacijske sposobnosti s serijo vprašanj vedno v enakem in smiselnem vrstnem redu. Ko avtistu beremo se ustavimo in počakamo, da odgovori. Binarna možnost (ali je to ali tisto) in vprašanja kdo, kaj, kje in kdaj. (Akin, Mackinny, 2004, str. 36).

Študije kažejo, da se avtisti zelo dobro znajdejo za računalniki. Za pismene avtiste je mogoče lažje komunicirati z računalnikom kot s človekom. Temple Grandin, profesorica na Colorado State University, je avtistka in pravi, da razmišlja v slikah in ne v besedah. Napisala je tudi knjigo Razmišljanje v slikah. (Akin, Mackinny, 2004, str. 36).

Terapevti uspešno uporabljajo glasbo in risanje z avtisti, zato lahko tudi v knjižnico vključimo risanje in petje z otroki avtisti. Glasba predstavlja drug tip komunikacije, tako da je v sami pesmi opisan kontekst. Če pesem vključuje določeno gibanje lahko tudi izboljša koordinacijo. (Akin, Mackinny, 2004, str. 37).

4.5 PREGLED PROSTOROV

Avtisti namreč zelo trpijo, ko so soočeni s tudi najmanjšo spremembo. Na začetku dojemajo knjižnico kot novo okolje, ki se mu morajo privaditi. Okolja se "morajo naučiti". Ohranjanje enakosti v prostoru in enaki rituali pri aktivnosti avtistom zelo koristijo.

Knjižničarji se morajo pred obiskom avtista prepričati, da knjižnica zgleda prav tako kot nazadnje, ko jo je obiskal. To mu pomaga, da je sproščen in uživa v obisku knjižnice. Prav tako lahko avtiste moti močna svetloba, hrup tiskalnika ali veliko obiskovalcev. Tega se sicer ne da vedno prilagoditi, se pa moramo zavedati, da bo zelo občutljiv avtist morda

hotel oditi. (Akin, Mackinny, 2004, str. 39).

4.6 ZAKLJUČEK PROGRAMA

Knjižničar/ka zaključi program vedno z istim stavkom in nato npr. vsi skupaj pospravijo stole.

Knjižničarji pa naj se vedno posvetujejo z učitelji in starši. Pri njih lahko iščejo tudi nove predloge, kaj naj spremenijo pri programu, čemu naj se izognejo, in kako naj ga izboljšajo. Lahko si pomagajo tudi s tem, da otroke prosijo naj narišejo sliko o obisku v knjižnici. Iz nje se lahko zelo nazorno vidi ali mu je obisk všeč ali ne. Predvsem pa mora biti knjižničar z avtistom dosleden, miren, direkten in potrpežljiv. Analizirati mora spremembe v obnašanju. Vedeti je tudi treba, da gre za počasno napredovanje. (Akin, Mackinny, 2004, str. 41).

5. ZAPOSLOVANJE

Avtiste bi se dalo tudi dobro zaposlovati v knjižnici. To njihovo obsedenost z natančnostjo in spomin bi lahko s pridom izkoristili in tako pomagali njim in tudi knjižničarjem. Predvsem pa bi jim s tem dali neko pomembnost in občutek koristnosti, ki je zelo pomemben za socialno vključevanje. O tem govori tudi dr. Temple Grandin. Avtiste deli v dva tipa. Tiste, ki so dobri pri matematiki ali glasbi; da se jih zaposlovati med drugim tudi v knjižnici. Lahko pomagajo ljudem z informacijami o knjižnici ali na Internetu. In drugi, ki imajo manjše jezikovne sposobnosti. Ti pa lahko pomagajo pri postavljanju gradiva nazaj na police, ker si natančno zapomnijo kje določena knjiga stoji. (Center for the study of autism, 2005).

6. ZAKLJUČEK

Tako kot sem že povedala, je bistvo dobrega funkcioniranja avtizma v tem, da se avtist čim več nauči. In poleg šole ter družinskega okolja je knjižnica odlična ustanova za kaj takšnega. Tu se lahko avtisti srečujejo med seboj, z drugimi, učijo se socialnega obnašanja. Poleg tega pa se v knjižnici lahko gibljejo samostojno, lahko si izbirajo gradivo po svoji želji, če tega še ne znajo pa dobijo pomoč, tako kot vsi ostali obiskovalci. Tako so deležni po eni strani individualne obravnave, po drugi pa niso v ničemer ločeni od ostalih. In ne nazadnje se v knjižnici navadijo na branje, ki je v življenju tako pomembno in nas celo življenje tudi spremlja.

In še nekaj napotkov, drobnih misli, ki bi se jih moral držati vsak, ki dela – ne le z avtisti – ampak z vsemi otroki:

VERJEMI v otroka.

SPREJMI uspeh.

IZOBRAŽUJ se.

NIKOLI! Nikoli! Nikoli se ne predaj! (Center za avtizem, 2005).

7. CITIRANI VIRI

1. Akin L., Mackinney, D., (2004). Autism, literacy and libraries. Children and libraries, str. 35-43.
2. Center za avtizem. Kaj je avtizem. Pridobljeno 15. 11. 2005 s spletne strani http://www.avtizem.org/sl/kaj_je.html
3. Center za avtizem. Kaj je avtizem. Pridobljeno 15. 11. 2005 s spletne strani http://www.avtizem.org/sl/kaj_je_vec.html
4. Center za avtizem. Simptomi avtizma. Pridobljeno 16. 11. 2005 s spletne strani <http://www.avtizem.org/sl/igra.html>
5. Center za avtizem. Živeti z avtizmom. Pridobljeno 16. 11. 2005 s spletne strani <http://www.avtizem.org/sl/ziveti.html>
6. Grandin, T. Center for the study of autism. Choosing the right job for people with autism or Asperger's syndrome. Pridobljeno 16. 11. 2005 s spletne strani <http://www.autism.org/temple/jobs.html>
7. Pogovor z Vesno Melanšek, predsednico Centra za avtizem in mamico Tomaža, ki je avtist, dne 10. 11. 2005.
8. Zakon o knjižničarstvu. Uradni list RS 87/2001. Pridobljeno 15. 11. 2005 s spletne strani <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=knji%C5%BEni%C4%8D%2A&mandate=1&unid=SZ|C12563A400338836C1256AEF0044C8F1&showdoc=1>